

"ZLOČIN" IN "ŽRTVE" HAZARDNIH IGER NA SLOVENSKEM V PRETEKLOSTI

Darja MIHELIC

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, SI-1000 Ljubljana, Novi trg 2

e-mail: mihelic@zrc-sazu.si

IZVLEČEK

Igre, pri katerih določi zmagovalca naključje, so stare skoraj toliko, kot človeška civilizacija. Hazardne igre so poznali tudi na Slovenskem. Oblast in cerkev sta jih prepovedovali, a zaman. Čeprav hazardne igre dandanes niso več ožigosane kot delikt, porajajo žrtve: kot žrtev hazarda smemo slejkoprej šteti vsakega zasvojenega hazarderja.

Ključne besede: igra na srečo, zgodovina, Slovenija, zakoni o igrah na srečo

"DELITTO" E "VITTIME" DEL GIOCO D'AZZARDO IN SLOVENIA NEL PASSATO

SINTESI

I giochi in cui è il caso a decidere il nome del vincitore sono antichi quasi quanto la civiltà. Il gioco d'azzardo era conosciuto anche nelle terre slovene. Le autorità e la Chiesa lo proibivano, ma invano. Benché oggi non sia più considerato un delitto, esso continua a provocare vittime: prima o poi il giocatore incallito è da considerarsi una vittima del gioco d'azzardo.

Parole chiave: gioco d'azzardo, storia, Slovenia, proibizione del gioco d'azzardo

Igra je prostovoljna dejavnost za razvedrilo in zabavo, ki se opravlja po sprejetih pravilih, večkrat v določenih časovnih okvirih in na določenem prostoru. V igralcih povzroča napetost, ki jih vzburja in privlači s svojo drugačnostjo od vsakdanjega življenja. Nápak bi bilo misliti, da je igra namenjena le otrokom; dejansko se ji namreč predajajo ljudje ne glede na starost in spol. Ključnega pomena je za človekovo psihično in fizično počutje, za njegovo vključevanje v družbeno okolje, a tudi za razvoj njegovega duha in razuma.¹

Igra na srečo (Gizycki, Gorny, 1972; 1974; Mihelič, 1992; 1993a; 1993b; 1994; 1996; 1999; Thompson, 2001; Strejcek, 2003) je način razvedrila, pri katerem ima – kot pove že samo ime – odločilen vpliv na izid sreča oz. naključje, ne pa prirojeno ali pridobljeno znanje in spretnost. V igri na srečo srečnemu naključju za eno stran ustreza nesrečno naključje oz. neugoden izid za drugo. Uspeha in neuspeha v posamezni igri ni mogoče napovedati vnaprej, v neskončnem številu iger pa je verjetnost za zmago oz. poraz različnih strani teoretično enaka.

Ugoden izid igre se izraža v materialnem dobitku (zadetku) zmagovalca. Sredstva za dobitok se zbirajo iz vložkov igralcev v igro. Vsak vlagatelj tvega, da bo vlogo izgubil in da bo dobitok pripadel soigralcu oz. drugi strani. Pri igri na srečo igralci enako tvegajo (vložijo enak delež), enake so tudi njihove začetne možnosti za uspeh, izid igre pa ni enak. Ugoden in neugoden izid igre na srečo se merita v pozitivni oz. negativni razliki dobitka in izgube igralca. Posameznikov se v taki igri neredko drži sreča ali smola.

Tveganje ob igrah na srečo za denar označuje beseda *hazard*. Smiselno se razlikuje od pomena besede *riziko*, ki označuje bolj ali manj drzno poslovno tveganje. Ljudski pregovor "Kdor riskira, profitira" kaže na pravilo, ki pride do veljave ob dovolj velikem številu preudarnih poslovnih tveganj. Nikakor pa ne velja, da "kdor hazardira, profitira". Hazard namreč ne dopušča preudarnosti, saj je srečen izid pri njem neodvisen od števila poskusov, razen kadar človek niti enkrat ne preizkusi sreče v tovrstni igri.

Privlačnost iger na srečo ima več vidikov, ki temeljijo na dobičku:

1. Ljudi privlačijo igre na srečo, pri katerih je verjetnost ugodnega izida velika, vloga razumna, dobiček pa odvisen od le-te in zato (sora)zmeren. To velja npr. za igre, pri katerih je verjetnost zmage za obe sodelujoči strani uravnovešena (npr. razne stave, kot je metanje kovanca "glava – grb", igra "par – dispar", "polno – prazno", stava na črno ali rdečo barvo polja pri ruleti).
2. V praksi so zelo priljubljene igre na srečo, pri katerih je ugoden izid za igralca izjemno redek. Igralce pritegujejo s – sicer minimalno – možnostjo (fantastično) visokega dobitka ob razmeroma majhni vlogi, z veliko verjetnostjo izgube, ki pa zaradi majhnega vložka ni posebno "boleča" (npr. loto, ekspresna loterija, športna

1 Splošna literatura o tem: Huizinga, 1956; Huizinga, 1992; Grandjouan, 1969; Kuret, 1942.

napoved, 3 x 3, jackpot, stava na eno samo številko pri ruleti, igra na terno pri loteriji). Tveganje pri teh igrah je odvisno od značaja igralcev: drznejši in pohlepnejši vlagajo v igro višje vsote, ki pa jim ne prinesejo vedno dobička ...

3. Tip igre z visokim tveganjem in visokim dobitkom pozna npr. motiv iz narodne pripovedke, ko pogumni in bistri mladenič tvega lastno glavo, nasprotna stran (kralj) pa roko svoje hčerke in pol kraljestva. V pravljici je izid srečen le za zadnjega od mladeničev, njegovi predhodniki pa izgubijo življenje. Taka igra danes skoraj nima primere (razen morda v "ruski ruleti"), nanjo pa v preteklosti spominjajo "božje sodbe", ki so odločitev prepuščale naravi, dvoboju ipd.

Vidiki dobičkonosne privlačnosti iger na srečo

vidik	višina vloge	višina zadetka	verjetnost ugodnega izida
1.	zmerna	zmerna	velika (50 %)
2.	majhna	velika	zelo majhna
3.	velika	velika	zelo majhna

Igre, pri katerih določi zmagovalca naključje, imajo dolgo **zgodovino** (Grandjovan, 1969): stare so skoraj toliko kot človeška civilizacija. Znane so bile v prazgodovini in starem veku. Tudi na Slovenskem so arheologi našli kocke in kamenčke za tovrstne igre iz predrimskega obdobja. Najstarejša kocka, najdena na Slovenskem, je iz Slatine v Rožni dolini, verjetno iz 2. stoletja pred našim štetjem. Razstavljena je bila na arheološki razstavi *Kelti na Celjskem* (Pirkmajer, 1991, 33, sl. 44).

Tudi Rimljani so radi kockali, to navado pa so poznali tudi prebivalci rimske kolonije – stare Emone na tleh današnje Ljubljane. Pri njenem izkopavanju so arheologi našli kocko iz srede 1. stoletja našega štetja (Petru, 1972, 24–25, t. 13).

Prihod novih ljudstev s severa in iz vzhoda in propad zahodnorimskega cesarstva v pozni antiki in zgodnjem srednjem veku sta zabavo igranja na srečo začasno omejila. Ko so se razmere ustalile in se je v srednjeveški Evropi izoblikovala nova politična, gospodarska in družbena ureditev, se je vnovič uveljavilo nekdanje zelo priljubljeno kockanje, na novo pa je prek Italije v Evropo prodrlo kvartopirstvo. To je orientalskega izvora, morda izvira celo iz Kitajske.

Pandemija hazardiranja se je širila iz arabskega sveta. Tudi beseda *hazard* je arabskega izvora, kar daje sklepati, da je bilo hazardiranje pri Arabcih zelo razširjeno, čeprav je arabski (zgodnjesrednjeveški) koran obsojal hazardno igro *meisir*. Hazarderske razvade so z vzhoda prinašali v Evropo potujoči trgovci in udeleženci v križarskih vojnah. Beseda hazard je v 12. stoletju prešla v francosko jezikovno rabo v pomenu srečni met, naključje, v Evropi pa se je udomačila v smislu igre s kockami (Niermeyer, 1957, 75).

Na Slovenskem so obalna mesta severozahodne Istre prednjačila v privzemanju

hazarderskih razvad, katerih prepovedi se pogosto omenjajo v predpisih mestnih zakonikov – statutov. Dolgovi iz igre naj ne bi veljali, notar pa ne bi smel napisati zadolžnice za tak dolg. Kršitelji statutarnih določil naj bi plačali denarno kazen, globo. Ljudje pa se statutarnih prepovedi niso držali, saj je poravnava dolga iz igre zadevala vprašanje časti.

Tržaški statut iz 1421 je za kršitelje, ki bi kockali za denar v prepovedanem času, na prepovedanem območju, ki bi igrali s ponarejenimi kockami ali dali igralcem na razpolago prostor, predvidel denarne kazni v razponu od 5 do 25 liber. Onstran v statutu navedenega mestnega ozemlja, ki ga je zajemala prepoved igranja, je za nočno kockanje veljala nižja globa v višini 1 libre (De Szombathely, 1935, III. knjiga, čl. 79). V Kopru je globa za igralce in gostitelje igre po statutu iz 1423 znašala 3 libre, od katerih je tretjino prejel prijavitelj (Margetič, 1993, I. knjiga, čl. 41).

V Izoli je bila v statutu iz 1360 predvidena denarna kazen 10 soldov (to je 1/2 libre) za tistega, ki bi hazardiral "ali drugače kockal" za vsoto, višjo od 5 soldov (Morteani, 1888–89, I. knjiga, čl. 51).

Hazardiranje je očitno pomenilo poseben tip igre s kockami. V Piranu je denarna kazen za igralca in gostitelja igre v redakcijah statutov iz 1307, 1332 in 1358 ter le za igralca v redakciji iz 1384 znašala 20 soldov (ali 1 libro). Dopolnilo statuta iz 1367 in statut iz 1384 pa naštevata v zvezi s kockanjem še druge prekrške (kockanje s tujci ali opazovanje le-teh pri igri, kockanje ponoči, nudenje gostoljubja kockarjem na domu, v vinski kleti, trgovini, krčmi in drugod, kockanje v cerkvi, igranje s prirejenimi kockami ali njihovo razpečavanje), kazni za kršilca pa so bile predvidene v višini od 3 do 25 liber (Pahor, Šumrada, 1987, 602–609). Višja globa kaže na večjo blaginjo naselbine in na premožnejšo strukturo igralcev, po drugi strani pa tudi na "svetovljanstvo" mesta ter na večjo razpasenost igralniških razvad, ki jim kazni niso mogle do živega.

Statutarne globe severozahodnih istrskih mest v zvezi s kockanjem za denar

statut	Trst	Koper	Izola	Piran	
leto	1421	1423	1360	1307, 1332, 1358, 1384	1367, 1384
globo	5–25 liber	3 libre	1/2 libre	1 libra	3–25 liber

Dokumentirana praksa kaže, da je človeška strast za igre na srečo uradne prepovedi pogosto izigravala. V piranskih poslovnih dogovorih se je "zasvojeni" partner večkrat zavezal, da v času trajanja posla ne bo kockal. Denarna odškodnina, ki naj bi jo plačal partnerju v primeru kršitve dogovora, je bila različna: v doslej znanih primerih je znašala 2, 4, 5, 8, v enem evidentiranem primeru celo 16 liber, v drugem znanem primeru pa naj bi kockarski zasvojenec izgubil vse imetje (Mihelič, 1986, št. 57, 474; 2002, št. 285, 301; PA, 1 (16 liber); PA, 2 (imetje)).

Tudi v osrednjem slovenskem prostoru ljudje niso bili imuni na igre na srečo. Ptujška statuta iz 1376 in 1513 npr. prepovedujeta, da bi meščanskemu hlapcu kdo zaradi dolga v igri zasegel oblačilo, da ne bi zaradi tega zamudil na delo (Bischoff, 1887, čl. 122; Hernja Masten, 1998, čl. 122; Hernja Masten, Kos, 1999, čl. 55).

Hazardne igre je neuspešno prepovedovala tudi cerkev. Izdajala je pisne predpise, ki so prepovedovali hazarderska razvedrila ob določenih dneh (v nedeljo, v soboto zvečer, na veliki teden, med božičnimi prazniki) in na določenih mestih (zlasti strogo je bilo prepovedano kartati v cerkvi). Tudi likovne upodobitve, naj bi – za blagor njihove duše – od kartanja odvrčale ljudi, neuke branja. Med upodobitvami prepovedanih nedeljskih opravil na znameniti freski Sv. Nedelja v Crngrobu iz okoli 1460 najdemo tudi dva kvartopirca.

Na Ljubljanskem gradu so arheologi izkopali tri kocke, s katerimi si je krajšala čas grajska gosposka, ki ji očitno ni bila tuja igra na srečo. Tudi mesto Ljubljana ni zaostajalo za gradom. V njem se pred sredo 16. stoletja omenja radoživa družba, ki je igrala in se prepirala pri "neki Platnerici". Sicer pa so Ljubljančani kartali, kockali, igrali domino, šah in biljard v gostilnah in kavarnah. Prvega kavarnarja – to je bil Dominik Moralla iz Milana – srečamo v Ljubljani 1712, konec 18. stoletja pa je bilo v Ljubljani pet kavarn. Oblast kavarnam ni zaupala, ker se je v njih zapravljalo (Valenčič, 1977, 107, 113).

Po sredi 17. stoletja so nemški in avstrijski vladarji Leopold I. (ARS, 1), Karel VI. (ARS, 2; ARS, 3), Marija Terezija (ARS, 4; ZALj, 1) in Jožef II. prepovedovali igro na srečo in izdajali tozadevne policijske rede in patente. Poskušali so prepovedati previsoke stave in (neuspešno) prepovedovali nekatere igre na srečo. Prepoved hazardnih iger, izdana 27. februarja 1758 v Ljubljani (ZALj, 2), je za kršilca predvidevala denarno kazen v višini kar 500 dukatov, patent, izdan 26. novembra 1765 v Ljubljani (ZALj, 3), in tisti, ki ga je Jožef II. izdal 1. maja 1784 na Dunaju (ZALj, 4; ARS, 5), pa omenjata globo v višini 300 dukatov. Denunciantu naj bi od izplačane globe pripadlo 100 dukatov, kar je bilo za "špiclje" nedvomno spodbudno.

Hazardiranje pa je kljub prepovedim ubiralo nove in nove poti: pri dovoljenih igrah (npr. pri kegljanju) so se sklepale stave, pojavljale so se nove družabne igre na srečo, npr. fucanje; opisa iger sta datirana z 29. junijem in s 4. do 7. julijem 1787 (ARS, 6). Iger za denar in stav se je udeleževala tudi služinčad. Po ukazu Jožefa II. s 25. februarja 1775 (ARS, 7), v katerem je dopolnil patent o igri iz 1766, je služinčadi ob prvem prekršku grozil pripor, pri ponovitvi pa telesna kazen, gostilničarju – gostitelju igralcev pa globo; če je ne bi poravnal, bi ga doletela telesna kazen, ob tretjem tovrstnem prekršku pa bi izgubil pravico do opravljanja poklica. T(ak)e prepovedi so se večkrat ponavljale, kar kaže na njihovo neučinkovitost.²

Tudi obdobje sistematične zakonodaje je imelo zasebne igre na srečo "na muhi"

2 Npr. prepoved, izdana v Gradcu 24. februarja 1787, ZALj, 5; ARS, 6.

svojih prepovedi od zakonika cesarja Franca II. za cesarsko kraljevske avstrijske dežele iz 1803 (Gesetzbuch, 1803, I/§180, II/§266), ki je za prepovedano igro predpisoval kazen 900 goldinarjev (!), dalje. Praksa prepovedi hazardiranja je ostala stalnica avstrijskega kazenskega prava do 1918 (Handbuch, 1923, 331; Finger, 1895, 236–237, 289–290; Janka, 1902, 253–254).

Profesionalno ukvarjanje z igrami na srečo je bilo za domače državljane kaznivo tako v prvi (Dolenc, 1929, 267–268, 542–543) kot v drugi Jugoslaviji (KZ FLRJ, 1; KZ FLRJ, 2; Zakon o prekrških (1949), Zakon o izravnavi (1951), Zakon o prekrških (1959); KZ SRS, 1; Zakon o igrah na srečo (1980)), čeprav so 1963 v Opatiji odprli prvo jugoslovansko, 1964 pa v hotelu Palace v Portorožu prvo slovensko igralnico, namenjeno "posebnim" igram na srečo za petične tuje turiste. Podobno kot v marsikateri drugi državi, je bila igra na srečo za domače državljane prepovedana, dovoljena je bila le tujcem. Za slovenske državljane so postale posebne igre na srečo v Sloveniji legalne šele po njeni osamosvojitvi 1991.

Država pa je praviloma odstopala od prepovedi hazardiranja, kadar je šlo za njeno lastno korist. Že stara Avstrija je pragmatično dopuščala in celo organizirala s hazardiranjem povezane dejavnosti, ki so prinašale dobiček njej sami: obdavčeno izdelovanje igralnih kart, zlasti pa od srede 18. stoletja tim. genovsko loterijo in nekatere druge srečelove *Silberglueckshafen*, *Porcellainlotterie*, *großere Lotterie* (ARS, 8; ARS, 6; Mihelič, 1994; 1996).

Tudi prvi dve jugoslovanski državi sta dovoljevali tiste igre na srečo, od katerih se je polnila državna blagajna. Tako je loterija pri nas preživela vse spremembe režima do danes.

Za zaključek poskušajmo osvetliti odgovor na ključni vprašanje, kje pri igri na srečo iskati zločin oz. delikt in kje – v zvezi z možno posledično kazensko odgovornostjo – žrtev tega zločina.

Opredelitev zločina po *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ 6, 897) je preprosta: gre za hudo kaznivo dejanje. Bolj je zapletena razlaga pojma žrtev: primeru žrtve igre na srečo bi morda ustrezala razlaga izraza pod alineo 4 (SSKJ 6, 1020): žrtev je, kdor propade, je deležen hudih posledic zaradi česa negativnega na njegovo telo.

Enega od odgovorov, zakaj so zakonodaje v preteklosti hazard obravnavale kot zločin, hazarderje pa kot delinkvente, nudi dopolnilo k piranskim statutom iz 1367. Takole utemljuje prepoved kockanja: *Cum occasione ludi taxillorum multa mala deueniant et oriantur et multa enormia dicantur et committantur contra Deum et Sanctos et contra ius et iusticiam ...* (Ker se ob kockanju zgodi in porodi mnogo slabega in se proti Bogu in svetnikom ter proti pravu in pravici izreče in zagreši mnogo nepravilnega ...) (Pahor, Šumrada, 1987, 604). Kot žrtve hazarda se v tem zapisu omenjajo Bog, svetniki ter pravo in pravica. Tožnik v njihovem imenu je oblast, ki ji pripade del globe (drugi del pa prejme ovaduh).

Gledano s sodobnega stališča nam je bližje razmišljanje Marije Terezije, ki je v odloku, izdanem 27. julija 1744 v Gradcu (ARS, 4) opozarjala, kakšno zlo, škodo in pregreho povzročajo že od nekdaj prepovedane igre, ki ne upropaščajo le premožnih staroplemiških družin in rodov, ampak ogrožajo tudi telo, življenje, dušo in zveličanje: *Nun gibt es die Erfahrung genugsam an Tag, was für grosses Ubel, Schaden und verschidene abscheuliche Laster das noch vor Alters verbottene Spilen verursache, und nicht allein alt=Adeliche wol=habende Familien und Geschlechter völlig zu Grund richte; sondern auch augenscheinliche Gefahr und Verlust viler Leib= Leben, Seel= und Seeligkeit nach sich ziehe.*

Zanimive so tudi cesaričine uvodne misli k ponovitvi odloka glede prepovedi iger z 19. novembra 1714, ki jo je objavila 3. marca 1753 (ZALj, 6). Poudarila je, da spet dobiva polet prepovedana "visoka" igra, ki celo med plemstvom in meščanstvom vodi v velike izgube in propad celih družin; ob njej prihaja do ravsov in pretepov večkrat celo s smrtnimi posledicami, do preklinjanja in bogokletnih besed, ki neskončno žalijo Boga; igre zavajajo mladino in zapeljujejo k zlim dejanjem; poleg vseh pregreh, ki izhajajo iz njih, pa nudijo zasvojenecem, brezposelnežem in brezvestnežem tudi priložnost za različne goljufije ...: *Wie zumahl Wir aber diese, sowohl unter dem Adel, als Burger=Stände mit oftmahliger Daransetzung Haab, und Gutes zu grossem Verlust, und Ruin gantzer Familien wiederum im Schwunge gehende, und bereits vorhin nahmentlich verbottene, oder etwa weiters erfindende hohe Spiele, wobey gemeiniglich Rauff und Schlägerey, ja wohl öfters nach denen traurigen Exempeln, Mord= und Todt=Schläge verübet, durch das dabey vorgehend erschröckliche Fluchen, und Lästern aber die Göttliche Majestät selbst unendlich beleydiget, nicht minder die Jugend verführet, und zu allerhand bösen Unternehmungen verleithet, auch nebst mehreren daraus erfolgenden Lastern denen Spiel=süchtigen Dienst=und Gewissen=losen Leuthen zu Ausübung vielfältiger Betrügereyen Gelegenheit gegeben wird, in unseren gesambten Erb=Ländern ein= für allemahl abgestellt, und die in Sachen ergangene Generalien allerschuldigst befolget, auch mit allem Ernst, und Nachdruck darüber gehalten wissen wollen.*

Okrožnica, ki je 24. februarja 1787 prepovedovala igro služinčadi za velike vsote (ZALj, 5; ARS, 6) je izpostavila žalostne posledice take igre za žene in otroke zasvojencev, a tudi za splošno disciplino in red med služinčadjo, ki pride v skušnjavo, da bi izgubo v igri nadoknadila s poneverbami in na druge nedovoljene načine: *... hat sich seit einiger Zeit, besonders unter der Livrey und dem Dienstgesinde, ein hohes zu Grundrichtendes Spiel ingerissen, wovon die traurigen Folgen nicht nur den dadurch in Hilflose Umstände gestürzten Weibern und Kindern der Spieler empfindlich sind, sondern sich auch auf die gemeinschaftliche Zucht und Ordnung der Dienstleute verbreiten, und dieselben verleiten, den erlittenen Verlust durch Veruntreuungen und andere unerlaubte Wege zu ersetzen.*

Hazardiranje je bilo očitno usodno za marsikoga ne glede na njegovo družbeno

poreklo. Povzročalo je propad tako dobro stoječih družin kot služinčadi; kvarilo je mladino in navajalo k slabim podvigom; ob igri je prihajalo do goljufij, preklinjanja, pretefov in celo do smrti. Kot žrtve hazarda se torej omenjajo obubožane (staro)plemiške in meščanske družine, igralci, ki jim te igre ogrožajo telo, življenje, dušo in posmrtno pot v nebesa, žene in otroci služinčadi, ki igra za previsoke vsote, ter mladina in osmoljenci, ki so jih pri igri ogoljufali. Cesarica proglašala za krivce zasvojenca z igro, brezposelneže, brezvestneže in goljufe, graška okrožnica pa služinčad, ki kljub prepovedim igra za denar.

Uradnim prepovedim hazardiranja nedvomno ni botrovala le nesebična skrb za sočloveka, ampak jih je na eni strani pogojevala skrb za izpad državnega dohodka, ki se ga s strani obubožanih državljanov ni bilo nadejati, na drugi pa širjenje nediscipline in nereda ter škodljivi vpliv igre, ki je napeljevala h kaznivim dejanjem.

V sodobnem času hazardna igra ni več ožigosana kot delikt. Pri "korektno" izvajani igri na srečo bi težko opredelili eno stran (ali več) kot krivca, drugo (druge) pa kot žrtev. Dejstvo pa je, da hazarderska igra poraja žrtve. Če se pri iskanju le-teh ne obremenjujemo z onostranskimi žrtvami (božjimi osebami), smemo kot žrtev hazarda označiti oba ali vse sodelujoče, zasvojene zasebne igralce v igri (institucionalnih: igralnice, države seveda ne), kratkoročno seveda v prvi vrsti tistega, ki mu sreča v igri ni bila naklonjena. Ker pa je sreča v igri opoteča, se v vlogi osmoljenca verjetno slejkoprej znajde vsak zasvojenec. Žrtev hazardiranja je torej predvsem tisti, ki se tej razvadi vdaja, občasno pa tudi njegov poslovni (ali zakonski) partner. Država – v smislu vladajočih elit –, ki poskuša s kaznovalno politiko nekatere oblike hazardiranja omejiti, pa ima na umu predvsem svoj lastni proračun: obubožani državljan jo namreč prikrajšuje za davek na dohodek, ki bi ji ga sicer kot premožen član družbe plačeval. Vendar pa v takó pojmovani državi težko vidimo žrtev, saj si zna in zmora pomagati po svoje – s prerazporeditvijo "izpadlega" prihodka obubožanega hazarderja na ostale državljanke. Prav slednje pa je v smislu družbe mogoče umestiti na tretje mesto (za igralca na prvem in njegovega poslovnega oz. zakonskega partnerja na drugem) žrtev iger na srečo.

"CRIME" AND "VICTIMS" OF GAMBLING IN SLOVENIA IN THE PAST*Darja MIHELIČ*

Milko Kos Institute of History SRC SASA, SI-1000 Ljubljana, Novi trg 2

e-mail: mihelic@zrc-sazu.si

SUMMARY

Games in which the winner is determined by luck are almost as old as human civilisation, already known in prehistory and antiquity. On Slovene soil archaeologists have found gambling dice and small stones from the pre-Roman and Roman periods.

In this area, because of new peoples coming in from the east and the downfall of the Western Roman Empire, gambling games temporarily faded away. In the Middle Ages, however, games involving dice rose again from the ashes, while playing cards for money was imported into Europe through Italy. Gambling pandemics broke out in the Arabic world and soon spread to Europe by returned crusaders.

Numerous prohibitions found in regulations of municipal statutes reveal that in Istran coastal towns gambling habits were adopted very early. However, passionate gamblers often found ways to circumvent official prohibitions. Further evidence is found in business agreements, in which the "addicted" partner bound himself to the promise that he would refrain from gambling. Ecclesiastical written regulations and paintings (Sv. Nedelja, Crngrob) that were used to divert illiterate people from gambling were unsuccessful at quelling the dangerous habit.

After the mid-18th century the German and Austrian absolutist monarchs forbade gambling and issued numerous police orders and patent letters but card production continued to thrive, contributing its share to the state tax office.

The systematic prohibition of gambling was introduced by the code for imperial royal Austrian regions issued in 1803, to remain a constant element of the Austrian penal law until 1918.

Professional gambling activities were prohibited for the citizens in the first and second Yugoslavias, to become legal only in the period of independent Slovenia.

However, the state always permitted those gambling activities that provided additional means to the budget; e.g., the lottery, which became widespread in old Austria after the mid-18th century. In Slovenia, this lucrative activity has survived all regime changes up to the present day.

A question that arises in connection with the "crime" of gambling and consequently gambling trials is: where are the victims? I assume that "addicted" gamblers can be defined as such, as well as those ungraced by luck. And since luck is a

fickle lady, I believe that sooner or later each "addict" finds himself in the role of the "unlucky" one...

Key words: history, Slovenia, gambling, bans on gambling

VIRI IN LITERATURA

- ARS, 1** – Arhiv Republike Slovenije (ARS), Vic I/131, škatla 251: policijski red s 26. 6. 1686.
- ARS, 2** – ARS, Vic I/131, škatla 252: pismo kranjskemu vicedomu s prepovedjo igranja za visoke vsote s 27. 2. 1717.
- ARS, 3** – ARS, Vic I/131, škatla 251: odlok proti potepuškim krošnjarem, ki igrajo prepovedane igre z 10. 3. 1722.
- ARS, 4** – ARS, Vic I/97a, škatla 172, odlok s 27. 7. 1744.
- ARS, 5** – ARS, Patenti 1781–1800, škatla 5.
- ARS, 6** – ARS, Gub II/1787–1794, škatla 57, f. 29.
- ARS, 7** – ARS, Gub II/1787–1794, škatla 57, f. 29: cesarskokraljevski ukaz za Spodnjo Avstrijo s 25. 2. 1775.
- ARS, 8** – ARS, Stan I/79, škatla 126.
- Bischoff, F. (1887):** Das Pettau Stadtrecht vom Jahre 1376. Wien.
- De Szombathely, M. (1935):** Statuti di Trieste del 1421. Archeografo Triestino, 48. Trieste.
- Dolenc, M. (1929):** Tolmač h kazenskemu zakoniku kraljevine Jugoslavije. Ljubljana, Tiskovna zadruga.
- Finger, A. (1895):** Das Strafrecht systematisch dargestellt, 2. Compendien des Oesterreichischen Rechtes. Berlin.
- Gesetzbuch (1803):** Gesetzbuch über Verbrechen und Schwere Polizey-Uibertretungen. Wien.
- Handbuch (1823):** Handbuch für Richter, Advokaten und Justizbeamte in den k. k. Oesterreichischen Staaten 3. Wien.
- Hernja Masten, M. (1998):** Statut mesta Ptuj 1376 / Das Stadtrecht von Ptuj aus dem Jahre 1376. Publikacije Zgodovinskega arhiva Ptuj / Publikationen des Zgodovinski arhiv Ptuj. Viri, 2. Maribor, Umetniški kabinet "Primož Premzl".
- Hernja Masten, M., Kos, D. (1999):** Statut mesta Ptuja 1513. Publikacije Zgodovinskega arhiva Ptuj. Viri, 3. Ptuj – Ljubljana, Zgodovinski arhiv – Znanstveno raziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti.
- Janka, K. (1902):** Das österreichische Strafrecht, 4. izdaja. Wien – Leipzig.
- Kluge, F. (1957):** Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache, 17. izdaja. Berlin, Walter de Gruyter & Co.

- KZ FLRJ, 1** – Kazenski zakonik Federativne Ljudske Republike Jugoslavije (KZ FLRJ), Uradni list FLRJ 13/1951, 185–224, čl. 305.
- KZ FLRJ, 2** – prečiščeno besedilo dopolnjenega KZ FLRJ, Uradni list FLRJ 30/1959, 817–859, čl. 305.
- KZ SRS, 1** – Kazenski zakon SRS, Uradni list SRS 12/1977, 634–667, čl. 234.
- Margetić, L. (1993):** Statut koprškega komuna iz leta 1423 z dodatki do leta 1668. Koper – Rovinj, Pokrajinski arhiv – Center za zgodovinske raziskave.
- Mihelič, D. (1986):** Piranska notarska knjiga 1284–1288. Viri za zgodovino Slovencev 9, drugi zvezek. Ljubljana, ZRC SAZU.
- Mihelič, D. (2002):** Piranska notarska knjiga (1289–1291), tretji zvezek. Thesaurus memoriae, Fontes. Ljubljana, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU.
- Morteani, L. (1888–89):** Isola ed i suoi statuti. Gli statuti d'Isola. Atti e memorie della Società istriana di Archeologia e Storia patria (AMSI), 4. Parenzo, 349–421.
- Morteani, L. (1888–89):** Isola ed i suoi statuti. Gli statuti d'Isola. AMSI, 5. Parenzo, 155–193.
- PA, 1** – Pokrajinski arhiv Koper (PA) – piranska notarska knjiga (NK) 13, list 2v, 1301, 29. 11.
- PA, 2** – PA – NK 8, list 4, 1292, 2. 3.
- Pahor, M., Šumrada, J. (1987):** Statut piranskega komuna od 13. do 17. stoletja. Viri za zgodovino Slovencev 10. Ljubljana, SAZU–ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa.
- SSKJ (1991):** Slovar slovenskega knjižnega jezika 5. Ljubljana, Državna založba Slovenije.
- ZALj, 1** – Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZALj), Reg I/49, list 8–11: odlok s 3. 3. 1753 s ponovitvijo prepovedi igranja za visoke vsote z 19. 11. 1714.
- ZALj, 2** – ZALj, Reg I/49, list 23.
- ZALj, 3** – ZALj, Reg I/49, list 153–154.
- ZALj, 4** – ZALj, Reg I/49, list 183–184.
- ZALj, 5** – ZALj, Reg I/49, list 213.
- ZALj, 6** – ZALj, Reg I/49, list 8–11.
- Zakon o prekrških (1949):** Zakon o prekrških zoper javni red in mir, Uradni list LRS 16/1949, 115–116, čl. 2, alineja 14.
- Zakon o izravnavi (1951):** Zakon o izravnavi posebnih predpisov o prekrških v zakonih LRS z določbami temeljnega zakona o prekrških, Uradni list LRS 40/1951, 195–200, čl. 2, alineja 13.
- Zakon o prekrških (1959):** Zakon o prekrških zoper javni red in mir, Uradni list LRS 38/1959, 442–445, čl. 16, alineja 8.
- Zakon o igrah na srečo (1980):** Zakon o igrah na srečo, Uradni list SRS 32/1980, 1575–1580, čl. 47.
- Gizycki, J., Gorny, A. (1972):** Človek in hazard. Ljubljana, Mladinska knjiga.

- Gizycki, J., Gorny, A. (1974):** Čovjek i hazard. Zagreb, Prosvjeta.
- Grandjouan, J. – O. (1969):** L'astragale et le pari. Paris.
- Huizinga, J. (1956):** Homo ludens. Vom Ursprung der Kultur im Spiel. Reinbek bei Hamburg.
- Huizinga, J. (1992):** Homo ludens. O podrijetlu kulture u igri. Zagreb, Naprijed.
- Kuret, N. (1942):** Veselja dom, 1–3. Ljubljana, Konzorcij "Slovenca".
- Mihelič, D. (1992):** Hazard v somraku preteklosti. Anali Koprškega primorja in bližnjih pokrajin, 2. Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 103–108.
- Mihelič, D. (1993a):** Hazard. Knjižnica Annales 3. Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.
- Mihelič, D. (1993b):** Hazard v somraku preteklosti. Gledališki list – PDG 37, 4, 16–19. Nova Gorica.
- Mihelič, D. (1994):** Loterija skozi stoletja. V: Luthar, O. (ur.): Historični seminar. Zbirka ZRC 4, 219–237. Ljubljana, Znanstvenoraziskovalni center SAZU.
- Mihelič, D. (1996):** Zur Geschichte der Lotterie in den Innerösterreichischen Alpenländern. Münchner Zeitschrift zur Balkankunde, 10/11. München, 245–258.
- Mihelič, D. (1999):** Zadenem, ne zadenem, zadenem ... Primorska srečanja, 23, 221, Nova Gorica, 644–652.
- Niermeyer, J. F. (1997):** Mediae latinitatis lexicon minus. Leiden–New York–Köln, Brill.
- Petru, S. (1972):** Emonske nekropole. Katalogi in monografije 7. Ljubljana, Narodni muzej.
- Pirkmajer, D. (1991):** Kelti na Celjskem. Arheološka razstava Pokrajinskega muzeja Celje. Celje, Pokrajinski muzej.
- Strejcek, G. (ur.) (2003):** Lotto und andere Glücksspiele rechtlich, ökonomisch, historisch und im Lichte der Weltliteratur betrachtet. Wien, Linde Verlag.
- Valenčič, V. (1977):** Gostinska, živilska ter higienska in zdravstvena obrt. Publikacije Zgodovinskega arhiva Ljubljana. Razprave 4. Ljubljana, Zgodovinski arhiv, 103–135.
- Thompson, W. N. (2001):** Gambling in America. An encyclopedia of history, issues, and society. Santa Barbara – Denver – Oxford, ABC CLIO.